

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.
Ефективна економіка. 2024. № 10.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.10.5>

УДК [001.5:303.4]:314.7

М. М. Біль,
д. е. н., с. н. с., старший науковий співробітник
відділу проблем соціально-гуманітарного розвитку регіонів,
ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України»
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4979-4019>

ТЕОРЕТИЧНИЙ КОНЦЕПТ ДОСЛІДЖЕННЯ МІГРАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ¹

М. Bil,
Doctor of Economic Sciences, Senior Researcher, Senior Researcher of Department
of problems of social and humanitarian development of the region,
State institution «Institute of Regional Research
named after M.I. Dolishniy of the NAS of Ukraine»

THEORETICAL CONCEPT OF MIGRATION SECURITY RESEARCH

У статті обґрунтовано теоретичний концепт міграційної безпеки як основи для вироблення політики зміцнення національної безпеки України. На основі огляду цитованих праць українських учених, які заклали методологічні основи безпекології, узагальнено основні підходи до розуміння безпеки: а) на рівні держави, регіону, поселення – безпека як ціль (вищість інтересів об'єкта безпеки vs балансування інтересів об'єктів безпеки; відсутність ризиків і загроз), безпека як управлінська система (для пом'якшення ризиків і загроз, як здатність стійкості системи для протистояння ризикам і загрозам); б) на рівні організацій та підприємств – безпека як наявність ресурсів для захисту від ризиків і загроз та здатність їх використовувати для відновлення; в) на рівні людини, домогосподарства, колективу, громади – безпека як самооцінка

¹ Статтю підготовлено в межах НДР «Міграційна безпека як детермінанта соціально-економічної резильєнтності України: просторовий вимір» (№ ДР 0124U002049).

стану, як наявність ресурсів для захисту від ризиків і загроз та здатність їх використовувати для відновлення. Визначені підходи стали основою для формулювання авторської дефініції міграційної безпеки, визначення умов її зміцнення (безпечна, впорядкована і легальна міграція) та критеріїв оцінювання.

The theoretical concept of migration security as a basis for the development of a new policy of strengthening the national security of Ukraine, where the migration sphere is one of the priorities, in the article is substantiated. A thorough review of the cited works of Ukrainian scientists on general security issues is carried out, with a focus on the first studies that laid the methodological foundations of security. This made it possible to reveal accents in the understanding of security through the prism of national values and interests, as well as risks and threats. Key ideas on the subject of economic and social security are highlighted in the systematic research, in the synergy of which the goals of strengthening security in the migration sphere are actualized. The main approaches to understanding security at different levels are summarized. These approaches define: a) at the systemic level of the state, region, settlement – security as a goal (the supremacy of the interests of the security object vs balancing the interests of security objects; absence of risks and threats), security as a regulatory system (to mitigate risks and threats, as the system's ability to resist risks and threats); b) at the institutional level of organizations and enterprises – security as the availability of resources to protect against risks and threats and the ability to use them for recovery; c) at the socio-human level of a person, household, collective, community – security as a self-assessment of the state (internal feeling based on a constant assessment of external conditions), security as the availability of resources for protection against risks and threats and the ability to use them for recovery. The identified approaches became the basis for the formulation of the author's definition of migration security as the stability (vulnerability) of the parties and participants of the migration process to risks and threats that may arise in various spheres of public life – political, economic, social, informational, etc. Migration security is defined under the following conditions: migration is safe, orderly and legal; migration meets the conditions – «migration for the benefit of all», observance of human rights (equality, dignity, well-being); compliance of migration with the rules of entry, exit, transit, stay; mitigating and leveling risks associated with migration; the safety of migration is confirmed by the evaluation criteria of quantitative characteristics, risk-genic causes and consequences. The results of the study are the basis for the

further development of theoretical and methodological approaches to the assessment of migration security in Ukraine and its regions.

Ключові слова: безпека, економічна безпека, соціальна безпека, безпекологія, міграціологія, міграційна безпека, ризикогенний підхід, міграційні ризики і загрози.

Keywords: security, economic security, social security, security science, migration science, migration security, risky approach, migration risks and threats.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Міграція у науково-прикладному дискурсі для українського суспільства завжди розглядалась як ризик – втрати людського потенціалу, утвердження України як донора талантів. В умовах повномасштабної російської агресії міграція посилює фактичний геноцид нації українців, адже за нинішніх тенденцій вона тяжіє до безповоротності.

Сучасні обставини актуалізують наукові дослідження питань міграційної безпеки. Безпекова парадигма міграціологічних досліджень в Україні розвинена недостатньо. Мова йде про міграційні ризики і загрози, розроблення методичних підходів до їхнього оцінювання. Ініціатива Державної міграційної служби України щодо оцінювання міграційних ризиків ще 2015 року не знайшла свого продовження. Натомість практичне використання підходів до оцінювання ризиків і загроз у контексті зміцнення міграційної безпеки є запорукою вироблення ефективної міграційної політики, здатної стабілізувати ситуацію навіть у таких складних обставинах, як період війни.

Сказане підтверджує актуальність дослідження міграційної безпеки, що має базуватись на здійснених напрацюваннях у синергії безпекології й міграціології та пропонувати актуальні рішення для послаблення й нівелювання міграційних ризиків та загроз. Завданням науковців має стояти осучаснення концепту дослідження міграційної безпеки, що включає теоретичні положення з загальних питань безпеки та специфікацію зміцнення безпеки в міграційній сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Матеріали статті опираються на результати досліджень українських учених з загальних питань безпеки та

міграційної безпеки. Найперше враховано цитовані праці, які заклали основи безпекології в Україні таких авторів, як М. Вавринчук [6], В. Заплатинський [5], В. Ліпкан [4], В. Олуйко [6], Г. Ситник [6]. Вагомими є дослідження щодо економічної безпеки О. Барановського [9], Т. Гордієнко [8], В. Мунтіяна [7], В. Третяк [8], соціальної безпеки – Б. Данилишина [12], В. Куценко [12], О. Мягченко [10], Т. Ларіної [11], Т. Титаренко [11]. Що стосується досліджень міграційної безпеки, то враховано висновки Р. Бичая [13], В. Бідака [15], О. Малиновської [16], У. Садової [14], рекомендації Міжнародної організації міграції [17].

У даній публікації піднімається ретроспектива досліджень безпеки та пропонується новий погляд на теоретичний концепт міграційної безпеки як одного з пріоритетних напрямів реалізації державної політики в умовах воєнного часу та в перспективі повоєнної відновлення України.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є обґрунтування теоретичного концепту міграційної безпеки як основи для вироблення нової політики зміцнення національної безпеки України, де міграційна сфера є однією з пріоритетних.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для розуміння теоретичного концепту міграційної безпеки необхідно враховувати становлення в Україні безпекології з системним узагальненням досліджень з загальних питань безпеки. Огляд праць іноземних учених щодо питань безпеки вказує, що починаючи з 50х років XX століття почала активно досліджуватись проблематика національних інтересів і цінностей з акцентом на «військові» пріоритети, відтак основним об'єктом досліджень була національна безпека. Це було обумовлено пам'яттю наслідків світових воєн та гострою фазою холодної війни. З 70-80х років XX століття поступово почав домінувати «невійськовий» пріоритет. Умови глобалізації, демократизації, гуманізації підвищувати інтерес науковців та політиків до питань безпеки в різних сферах (економічній, соціальній, екологічній, інформаційній, культурній та ін.) й на нижчих структурно-функціональних рівнях – громад, організацій, людини.

Ситуація в Україні 2022 року та загострення інших міждержавних конфліктів значно підвищили значущість наукових досліджень безпеки – на рівні держав і в різних сферах. Для України однією з таких сфер є міграційна.

Для того, щоб розкрити теоретичний концепт дослідження міграційної безпеки, необхідно насамперед визначити *підходи до розуміння безпеки в загальному сенсі*. Варто звернутись до ретроспективи наукових досліджень з загальних питань безпеки в Україні, щоб виявити еволюцію поглядів та закономірності переходу від безпеки національного рівня до безпеки у сферах економічній й соціальній та в їх синергії – міграційній.

В Україні дослідження з питань безпеки, як і в іноземних публікаціях, беруть витоки з державно-рівневого фокусу. З 90х років XX століття почали публікуватись перші дослідження на предмет національної безпеки, а також безпеки окремих сфер. Одним з перших потужних наукових заходів з проблематики безпеки була конференція випускників програм стажування в США 2004 року в м. Чернігів «Національна безпека України», яка фінансувалась США на базі Інституту Кеннана [1].

У 1999 році затверджено ДСТУ 2293-99 «Охорона праці. Терміни та визначення основних понять», в якому безпеку визначено як стан захищеності від ризиків, які можуть нанести «шкоду окремій людині чи суспільству [2]. Хоча згаданий стандарт уже не діє, дефініцію безпеки широко використовують українські вчені при розробці методології її дослідження. У діючому стандарті ДСТУ 2293:2014 «Охорона праці. Терміни та визначення основних понять» визначено зміст «шкоди» як ушкодження здоров'я людини, збитки майну чи довкіллю, а також їх поєднання [3].

У 2000х роках дослідження з безпеки продовжувались з активною розробкою освітніх матеріалів для підготовки фахівців у сфері безпеки життєдіяльності й охорони праці. Що стосується наукових досліджень з питань безпеки, то серед вагомих здобутків слід відзначити праці В. Ліпкана, який запропонував концепт безпекознавства та обґрунтовує зміст безпеки як (а) стан захищеності та можливість протистояти змінам, (б) гарантовану законодавством захищеність життєво необхідних інтересів від загроз (як зовнішніх, так і внутрішніх) [4]. Таким чином, підкреслюється важливість

розгляду безпеки як управлінської системи зі складними функціями і завданнями. В. Заплатинський, до доробку якого теж належить багато праць з загальних питань безпеки, розширює погляд на безпеку не лише як на стан захищеності, але й варіант незахищеності об'єкта у випадку відсутності загроз [5]. Тобто безпека є ситуативною оцінкою, однак мінливість ситуацій змушує до організації захищеності від різних деструктивних впливів.

Потужним дослідженням з питань національної безпеки є праця Г. Ситника, В. Олуйко та М. Вавринчука, які піднімають питання національних цінностей та інтересів в основі зміцнення безпеки держави [6]. Зважаючи на загрози збереження територіальної цінності України, очевидна важливість такого роду досліджень. Перегляд і пропагування національних цінностей та інтересів має бути пріоритетом науково-прикладних досліджень сучасності.

З поширенням досліджень з питань національної безпеки, з 2000х років в Україні розвиваються наукові напрямки з економічної і соціальної безпеки, безпеки бізнесу, охорони праці, життєдіяльності в цілому. *Економічна безпека* розглядається вченими у загальному управлінському концепті безпеки – як заходи протидії загрозам (внутрішнім і зовнішнім) для стабільного розвитку економіки (обґрунтування в цитованій праці В. Мунтіяна [7]). В. Третьак і Т. Гордієнко у цитованій статті визначають підходи до розуміння безпеки – як складової національної безпеки, але й стану економіки, заходів з її розвитку, захищеності економічних інтересів, стабільності життєдіяльності суспільства, незалежності економічної політики [8, с. 7]. Остання складова по-новому переосмислюється в сучасних умовах зовнішньої агресії та впливу економічних залежностей на конфронтацію «західного» і «східного» світів.

Фінансовий контекст безпеки розкритий у відомій праці О. Барановського, який визначив особливості впливу бюджетної, грошово-кредитної, валютної, боргової, податкової, інвестиційної політики на економіку та суспільство [9]. Згаданий вплив підкреслює взаємозв'язок цілей економічної і соціальної безпеки.

Дослідження *соціальної безпеки* поєднують проблематику життєдіяльності, охорони праці та новітні підходи до зміцнення персональної безпеки. Питання соціальної безпеки спрямовані на вирішення різних аспектів

життя людини, в тому числі пов'язані з міграцією. Як стверджує у відомій публікації Р. М'ягченко, безпека людини поєднує складний комплекс «структур буття» – психо-фізіологічні, світоглядні, морально-етичні, релігійно-етнічні, культурні, природні, екологічні, техніко-технологічні та ін.; безпека посилюється в умовах технологічних рішень [10]. Такі висновки вказують на необхідність включення у механізми зміцнення безпеки технологічних підходів, що здатні оптимізувати процеси й оцінювати результати.

У «структурі буття» Р. М'ягченко виділяє психо-фізіологічну складову, що відіграє значну роль для безпеки людини. У праці Т. Титаренко і Т. Ларіної комплексно прописані структури життєстійкості особистості, що дозволяє говорити про комплексність зміцнення безпеки – через політику держави (регіону, громади) та внутрішні дії, що відображають відповідальність людини за власні рішення та використання можливостей середовища [11]. Власне рішення про міграцію в даному контексті є тією сферою відповідальності, що надалі впливає на послаблення чи зміцнення персональної безпеки.

У праці Б. Данилишина та В. Куценко виокремлюються системні загрози соціальній безпеці, які в сучасних умовах війни набули катастрофічного характеру. Мова йде про демографічну ситуацію, проблеми доступу до послуг інфраструктури, зокрема житлової, проблеми суспільного здоров'я й екології, а також трудової міграції [12]. Визначені понад два десятиліття тому проблеми соціальної безпеки чітко вказують на сфери її зміцнення. У випадку реалізації ефективної політики протягом цих років у даній сфері в умовах повномасштабної російської агресії Україна б володіла значно більшими ресурсами стійкості й резильєнтності для недопущення демографічної катастрофи сьогодення.

Таким чином, проблематика досліджень з питань соціальної безпеки України постійно звертає увагу на питання демографії та міграції. До 2022 року сучасні дослідження з загальних питань безпеки все більше уваги приділяли безпеці людини, зважаючи на виклики пандемії та глобальні турбулентності.

Таким чином, перші дослідження з безпеки в Україні мали фокус на рівень держави з її розглядом через призму національних інтересів. Надалі дослідження з питань безпеки почали індивідуалізуватись з впровадженням

термінів персональної безпеки в умовах популяризації концепції людського розвитку.

Наведені вище висновки з найбільш цитованих досліджень вказують наскільки недооціненими вони були, адже зіткнувшись з зовнішньою агресією нині, Україна була б більш стійкою та, можливо, при достатньому зміцненні безпеки на різних рівнях і сферах, повномасштабного вторгнення вдалось б уникнути.

Системні дослідження з загальних питань безпеки сформували окремі наукові школи на базі науково-освітніх інститутів, а також розвивають неурядових аналітичний сектор. Серед освітніх установ спеціалізованим на питаннях безпеки є Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського (кафедри стратегії національної безпеки та оборони, економіки та фінансового забезпечення, соціальної комунікації та публічної дипломатії та ін.). У Національному інституті стратегічних досліджень функціонує відділ проблем національної безпеки Центру безпекових досліджень. Тривалу історію (з 1999 року) має Національний науково-дослідний інститут промислової безпеки та охорони праці, проблематика діяльності якого спрямована на питання охорони праці й безпеки виробництва. Серед «молодих» спеціалізованих наукових установ – створений в 2021 року Інститут інформації, безпеки і права Національної академії правових наук України.

Отже, тривалі дослідження безпеки з розвитком методології безпекології призвели до переважаючого розуміння *безпеки* як відсутності ризиків і загроз для цінностей, інтересів, добробуту населення та інститутів різного рівня [13, с. 24]. Однак у *розширеному розумінні «безпека»* – це про різнорівневий процес, ціль і стан, що може управлятись та оцінюватись через ризики, загрози та наявні ресурси (рис. 1).

Розвиток безпекології та розширення її проблематики на різні сфери призвели до актуалізації взаємозв'язків міграції та безпеки. Знання про міграцію знайшли своє відображення в науці *міграціології*. Розвиток міграціології сформував основні підходи в дослідженні міграції – економічний, факторний, демографічний, соціологічний, урбаністичний та ін. Серед підходів у дослідженнях українських учених значного поширення набув *ризикогенний*

підхід. Він передбачає розгляд міграції як ризик і потенційну загрозу та актуалізує дослідження міграційної безпеки.

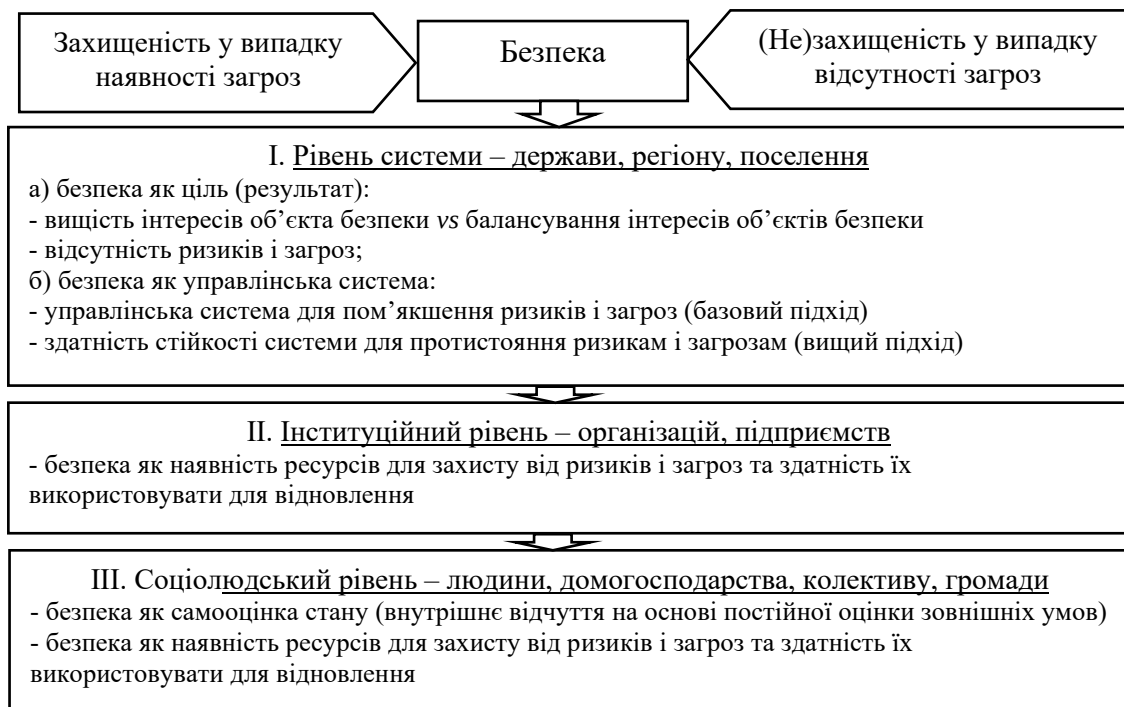

Рис. 1. Концептуальні підходи до розуміння безпеки

Джерело: сформовано автором

Системні дослідження з міграційної безпеки українськими вченими розпочались з 2000х років, в яких вирізнявся ризикогенний підхід. Міграційні ризики визначаються як: вимірність виникнення небажаних подій, ситуацій, наслідків рішень щодо міграції населення на різних рівнях – особистісному, регіональному, національному [14, с. 167]; вірогідність втрати захищеності мігранта, що проявляється через правову незахищеність за кордоном, нелегальність міграції, проблеми соціального сирітства, пенсійного забезпечення та ін. [15, с. 36].

Проблематика міграційної безпеки українськими дослідниками поки розкрита недостатньо, так як міграціологія є відносно новим напрямком економічних досліджень. Як зазначає знаний міграціолог О. Малиновська, безпекові загрози, конфлікти, порушення прав людини розглядались як причини міграції, однак зворотний зв'язок не був предметом наукових досліджень [16, с. 43].

Огляд наукових й експертних джерел вказує, що більшість праць, дотичних до міграційної безпеки, фокусують увагу на формуванні й реалізації державної міграційної політики в контексті національної безпеки. Особливо такі дослідження активізувались після 2014 року.

У політиці Міжнародної організації з міграції міграційна безпека можлива, якщо міграція є безпечною, впорядкованою, легальною, з дотриманням прав людини [17].

Визначення міграційної безпеки залежить від базового розуміння безпеки взагалі, про що йшлося вище у статті (див. рис. 1). Оскільки міграція для українського суспільства дійсно постає як ризик і загроза, доцільно її розглядати за ризикогенним підходом. Тому *міграційну безпеку* доцільно розуміти як стійкість (вразливість) усіх сторін та учасників міграційного процесу до ризиків і загроз, що можуть виникати в різних сферах суспільного життя – політичній, економічній, соціальній, інформаційній та ін.

Міграційна безпека визначається за умов, якщо:

- а) міграція є безпечна, впорядкована і легальна;
- б) міграція відповідає умовам – «міграція на благо всіх»; дотримання прав людини (рівність, гідність, добробут); відповідність міграції правилам в'їзду, виїзду, транзиту, перебування; пом'якшення і нівелювання ризиків, пов'язаних з міграцією;
- в) безпечність міграції підтверджують критерії оцінювання – кількісні характеристики (масштаби й динаміка); ризикогенні причини (війни, збройні конфлікти, екологічні лиха, політичні, релігійні та інші переслідування, низька якість життя, інші порушення прав людини); ризикогенні наслідки (проблеми інтеграції в приймаючі суспільства, навантаження на прикордонну, критичну, соціальну інфраструктуру, ринки праці і т. д., втрати людського потенціалу).

Особливо складно забезпечити «міграцію на благо всіх». Це означає, що мають балансуватись інтереси людини, суспільства й держави – інтереси на рівні людини та суспільства щодо реалізації прав і свобод, пов'язаних з міграцією (зміни громадянства, свободи пересування, вибору місця проживання та ін.); інтереси на рівні держави щодо її іміджу в світі (як донора, транзитера, реципієнта мігрантів, правової й соціально орієнтованої держави).

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

Таким чином, проблематика міграційної безпеки є дуже широкою. Її дослідження має органічно «вплітатись» у питання соціальної, економічної безпеки та національної безпеки в цілому. В Україні поки відсутні системні дослідження щодо міграційної безпеки. Для отримання вагомих практичних результатів необхідно переглянути теоретичні засади дослідження загальних питань безпеки та міграційної безпеки зокрема. Безпеку можна розглядати через призму ризиків і загроз, дотримання інтересів на різних рівнях і сферах. Зміцнення безпеки є складною управлінською системою, що одночасно потребує внутрішньої стійкості для персональної безпеки. Це вимагає сучасне суспільство свобод і можливостей.

Виклики зовнішньої агресії для України підняло питання національної безпеки на найвищий рівень. У наукових дослідженнях важливо фокусуватись на специфіці зміцнення безпеки у різних сферах. Однією з таких сфер є міграційна, адже у випадку ігнорування проблем міграції Україна ризикує безповоротними демографічними втратами, посиленими міграційними мережами, які надалі включатимуть ще більшу частина населення (особливо молодь) у міграційні процеси, руйнуванням зв'язків з діаспорою та біженцями. Вирішення проблем міграції має ґрунтуватись на якісних дослідженнях. Тому в подальших працях автора буде більш детально досліджено міграційні детермінанти національної безпеки та механізми її зміцнення через міграційну сферу.

Література

1. Національна безпека України: Конференція українських випускників програм наукового стажування у США. 16-19.09. 2004. Київ: Стилос, 2004. 302 с.
2. ДСТУ 2293-99 Охорона праці. Терміни та визначення основних понять від 26.03.1999 року (недіючий). URL: https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=21726
3. Національний стандарт України. Охорона праці. Терміни та визначення основних понять ДСТУ 2293:2014 від 2.12.2014 року. URL:

http://web.kpi.kharkov.ua/safetyofliving/wp-content/uploads/sites/171/2017/10/dstu_2293_2014.pdf

4. Ліпкан В. А. *Теоретичні основи та елементи національної безпеки України*: Монографія. К.: Текст, 2003. 600 с.
5. Заплатинський В. М. Логіко-детермінантні підходи до розуміння поняття «безпека». *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. 2012. Вип. 5. С. 90-98. DOI: <https://doi.org/10.32626/2309-8082.2012-0.%p>
6. Ситник Г. П., Олуйко В. М., Вавринчук М. П. *Національна безпека України: теорія і практика*. Київ: Вид-во «Кондор», 2007. 669 с.
7. Мунтіян В. І. *Економічна безпека України*. К.: КВШ, 1998. 462 с.
8. Третяк В. В., Гордієнко Т. М. Економічна безпека: сутність та умови формування. *Економіка та держава*. 2010. № 1. С. 6-8.
9. Барановський О. І. *Фінансова безпека в Україні. Методологія оцінки*. К.: КНТЕУ, 2004. 759 с.
10. Мягченко О. П. *Безпека життєдіяльності людини та суспільства*. К., 2010. 384 с.
11. Титаренко Т. М., Ларіна Т. О. *Життєстійкість особистості: соціальна необхідність та безпека*. Інститут соціальної та політичної психології НАПН України. Київ: Марич, 2009. 76 с.
12. Данилишин Б., Куценко В. Соціальна безпека – підґрунтя сталого розвитку. *Вісник НАН України*. 2010. № 1. С. 20-28.
13. Бичай Р. Р. Державна міграційна політика в контексті забезпечення національної безпеки України: Дис... доктора філософії: 052 Політологія. Івано-Франківськ, 2023. 274 с.
14. *Регіональна міграційна політика та механізми її реалізації* / НАН України, Інститут регіональних досліджень; наук. ред. У. Я. Садова. Львів, 2011. 528 с.
15. Бідак В. Я. Міграційні ризики трудових ресурсного забезпечення регіонального ринку інтелектуальної праці. *Україна: аспекти праці*. 2010. № 2. С. 35-40.

16. Малиновська О. Міграція та безпека: до питання взаємозв'язку та взаємовпливу. *Міжнародний науковий вісник*: зб. наук. праць. 2021. Вип. 1-2(23-24). С. 42-52.

17. IOM Fact Sheet on Safe Migration. URL: https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbd1486/files/country/docs/iom_fact_sheet_safe_migration.pdf

References

1. Stylos (2004), National security of Ukraine. Konferentsiia ukrainskykh vypusknnykh prohram naukovooho stazhuvannia u SShA [Conference of Ukrainian graduates of scientific internship programs in the USA], Stylos, Kyiv, Ukraine.

2. Derzhstandart (1999), “DSTU 2293-99 Labor protection. Terms and definitions of basic concepts 26.03.1999 (inactive)”, available at: https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=21726 (Accessed 10 October 2024).

3. Natsional'nyy Naukovo-Doslidnyy Instytut Promyslovoyi Bezpeky ta Okhorony Pratsi (2014), “National standard of Ukraine. Labor protection. Terms and definitions of basic concepts DSTU 2293:2014”, available at: http://web.kpi.kharkov.ua/safetyofliving/wp-content/uploads/sites/171/2017/10/dstu_2293_2014.pdf (Accessed 10 October 2024).

4. Lipkan, V.A. (2003), *Teoretychni osnovy ta elementy natsionalnoi bezpeky Ukrainy* [Theoretical foundations and elements of national security of Ukraine], Kyiv, Ukraine.

5. Zaplatynskyi, V.M. (2012), “Logical-deterministic approaches to understanding the concept of “security”, *Visnyk Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka*, vol. 5, pp. 90-98.

6. Sytnyk, H.P., Oluiko, V.M. and Vavrynychuk, M.P. (2007), *Natsionalna bezpeka Ukrainy: teoriia i praktyka* [National security of Ukraine: theory and practice], Kondor, Kyiv, Ukraine.

7. Muntiian, V.I. (1998), *Ekonomichna bezpeka Ukrainy* [Economic security of Ukraine], KVSh, Kyiv, Ukraine.

8. Tretiak, V.V. and Hordiienko, T.M. (2010), "Economic security: essence and conditions of formation", *Ekonomika ta derzhava*, vol. 1, pp. 6-8.
10. Miahchenko, O.P. (2010), *Bezpeka zhyttiediialnosti liudyny ta suspilstva* [Life safety of person and society], Kyiv, Ukraine.
11. Tytarenko, T.M. and Larina, T.O. (2009), *Zhyttiistiikist osobystosti: sotsialna neobkhdnist ta bezpeka* [Vitality of personality: social necessity and safety], Instytut sotsialnoi ta politychnoi psykholohii NAPN Ukrainy, Kyiv, Ukraine.
12. Danylyshyn, B. and Kutsenko, V. (2010), "Social security is the foundation of sustainable development", *Visnyk NAN Ukrainy*, vol. 1, pp. 20-28.
13. Bychai, R.R. (2023), "State migration policy in the context of ensuring national security of Ukraine", Abstract of Ph.D. dissertation, Politolohiia, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ivano-Frankivsk, Ukraine.
14. Sadova, U.Ya. (2011), *Rehionalna mihratsiina polityka ta mekhanizmy yii realizatsii* [Regional migration policy and mechanisms of its implementation], Instytut rehionalnykh doslidzhen, NAN Ukrainy, Lviv, Ukraine.
15. Bidak, V.Ya. (2010), "Migration risks of labor supply in the regional market of intellectual labor", *Ukraina: aspekty pratsi*, vol. 2, pp. 35-40.
16. Malynovska, O. (2021), "Migration and security: to the question of interconnection and mutual influence", *Mizhnarodnyi naukovyi visnyk*, vol. 1-2 (23-24), pp. 42-52.
17. IOM (2008), "Fact Sheet on Safe Migration", available at: https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbdl486/files/country/docs/iom_fact_sheet_safe_migration.pdf (Accessed 10 October 2024).

Стаття надійшла до редакції 15.10.2024 р.